

Szamosújvár első választott tisztikara.

Írta : Dr. MOLNÁR ANTAL.

Kelet harczy viharainak egyik pusztító hullámvérése által a tizenhetedik század utolsó felében Erdély bércei közé sodort örménység két főcsoportja jó távol egymástól, az ország egyik fontos északkeleti várerődjének tövében s az utolsó erdélyi fejlődési család őszi fészke körül telepedett ugyan meg, de az összetartozás, a közösség érzete fennmaradt náluk azután is hogy külön önálló községi életnek vetették meg első alapjait. »Örmény Compánia« volt az elnevezése a köteleknek, mely összefűzte a szétvált két csoportot s az »Örmény Compánia főbirája« képviselte azt a közös köteleket. Még 1730 körül is találunk említést erről a tisztségről, sőt két évvel utóbb az örménység tekintélyesebb képviselői gyűlést tartván, egyezményt kötöttek, mely szerint közös

kiadásainak, az ajándékozásoknak s más egyebeknek ter-
hét három-ötöd részben a szamosújváriak, két-ötöd részben
pedig az erzsébetvárosiak fogják viselni.

»Szamosújváriak« és »erzsébetvárosiak« rendes köz-
ségi organismusnak voltak már alávétve ezen egyezmény
megkötésekor. Mintegy másfél évtizeddel előbb szervezték
első ízben községi hatóságaikat s bízták külön-külön vá-
lasztott tisztviselőkre birói s közigazgatási ügyeiknek inté-
zését. Szamosújvár közönsége — »die ganze Gemeinde
deren zu Szamosujvár befindlichen Armenier« — 1713
végén az erdélyi főhadparancsnokhoz, Steinville birodalmi
grófhhoz és lovassági tábornokhoz intézett felterjesztésében
előadván, hogy az örmény nemzetnek számos tagja tele-
pedett le Szamosújvárt, miután ily közösség rendes igaz-
ságszolgáltatási szervezet nélkül nem állhat fenn, kéri,
hogy megfelelő törvénykezési felhatalmazással adja meg a
főhadparancsnok Szamosújvárnak az engedélyt arra, hogy
az igazságszolgáltatást saját kebelében gyakorolhassa.¹⁾

1714 febr. 10-éről keltezett leiratában felhatalmazza
Steinville gróf a szamosújvári birót és esküdteit ítéletek
hozására, úgy a mint azt helyesnek fogják találni. S a vá-
ros legrégebbi hatósági jegyzőkönyve — az »Örmény Pro-
tocolum 1714-től 1729-ig« — fenn is tartotta még azon
évből az emlékezetét egy birói ténykedésnek, a Jakab bíró
által két verekedő fölött 1714 május 9-én hozott szigorú
ítéletnek.

Kiegészítette Steinville gróf említettük felhatalmazását
Szászsebesről, 1715 febr. 14-éről keltezett másik leiratában,²⁾

¹⁾ »Gnädig hochgebiettender Herr Herr General der Cavallerie
— így hangzik a felterjesztés. — Es ist deroselben nicht unbe-
kannt, dass ein nahmhafter Anzahl der Armeniern, worunter die
älteren dieser Nation gezehlet, zu Szamosujvár sich niedergelassen;
Wenn nun solcher Gemeinde ohne ordentlicher Gerechtigkeits Ver-
fassung, zubestehen, so solcher als ohnmöglich fahlen wird! Ge-
langt daher an Euer Exzellenz unsser demüthige fussfahrendes
Bitten, dieselbe geruhen durch ein ordentliches gericht- Instrument
die gnädige Erlaubniss zu ertreiben, Womit Wier intra gremium
nostrum die heilsambe Iustiz zu administriren berechtiget werden
mögen.«

²⁾ Ime a leirat szövege: »Posteaquam Armenorum Catholico-
rum penes Arcem Szamos Wij Wariensem Colonia possessionata

mely hivatkozással a szamosújvári erőd melletti katolikus örmény telepnek kérésére, feljogosítja a szamosújvári közönséget arra, hogy a saját kebeléből bírót válasszon megadandó levén a választott bírónak az illő tisztelet, megbecsültetés és tekintély addig is, míg a közönség részére kiadandó császári királyi kiváltságlevelél ezt az ügyet is szabályozni fogja.

Még e leirat kelte előtt, 1714 december 14-én nagy szervező népgyűlést tartott Szamosújvár közönsége. Szabályrendelettel, melynek az akkori társadalmi viszonyokat is érdekesen megvilágító intézkedéseit ismertetni más alkalomra tartjuk fenn magunknak, rendezte e népgyűlés a város beligazgatásának egyes ágazatait, különösen pedig a törvénykezés és közrendészet gyakorlását és megalkotta az első rendes tisztviselői kart egy bírónak s tizenkét »öreg«-nek, más szóval tanácsbelinek személyében. »Megegyeztünk, olvassuk az Örmény Protocollum első lapján, mi szamosújvári örmények és más nemzetbeliek, hogy saját akaratumkkal és beleegyezésünkkel válasszuk meg bíránkat és városunk fejét. Felkértünk és megválasztottunk tizenkét öreget és Ágopsa Kristóf bírót s magunk fölé helyeztük őket, hogy a mi rendelet kijő a tanácsból, annak engedelmeskedjünk és alá vessük magunkat; és a ki ezt nem cselekedné és ellenszegülne, legyen hatalmuk ítéletet mondani fölötte vétségének nagyságához képest.«

Szamosújvár első tisztviselő választása százhetvennégy évvel ezelőtt a következő eredménnyel ment végbe:

competenter ac demisse me requisiverit demonstrando, quod inter primas rerum gerendarum regulas deficiente quidem legitimo Magistratu constitutio unius inter ipsos Iudicis, qui lites et dissensiones eorum imposterum oriundas, ne Natio hac in primordio sua cultionis confunderetur, dirimere sciat summe necessaria esset; quorum honesto petitioni tam vigore cum Fisco initi Contractus, et sacri Caesareo Regij Diplomatis more resolvendi, quam ex amore Iustitiae, hisce annuere, et facultatem inter se eligendi Iudicem tribuere volui. Electo autem Iudici omnem quam decet venerentiam, honorem et auctoritatem ut exhibeant, et similem qui Negotiis inter illos occurrentibus, usque dum sacrum Caesareo Regium Diploma ejodem clementissime impertitur, praesse valet, instituant, impono.«

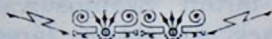
Megválasztottak :

Főbirónak : Ágopsa,

Öregbirónak : Jakab,

Egyházfelügyelőnek : Dzerig.

Tanácsbelieknek : Blid István, Murádin Márk, Tódor Miklós, Szákó Emanuel, Alexa Gergely, Lukács János, Salamon Tódor, Szefer Dániel, Dzerig Gergely és Chêngánosz Tódor.

Az örmények kereskedelmi viszonyai a XVII. és XVIII században Magyarországon.

I.

Az örményekről manapság is, mint par excellence kereskedő népről szoktak beszélni s Magyarországon a kereskedelem történetében különösen fontos szerep jut nekik az elmúlt két században. — Történetíróink egyhangú véleménye szerint ezen időben ők képviselték eminenter Magyarország kereskedelmi érdekeit kifelé, különösen Kelet felé; azért bizonyára nem érdektelen visszapillantást vetni ezen időkben a kereskedelem viszonyaira.

Tudjuk jól, hogy a XVII. és XVIII. század Magyarország történetében a stagnatio korszaka. A nemzet produktív tettejét lenyűgözik a rendiség szűk korlátai, melyből nem tud kiemelkedni; a politikai közszellemen bizonyos lehangoltság, hogy ne mondjuk lethargia vesz erőt. Gazdasági életről szó sem lehet, az ipar szűk körben mozog, s csak az északi megyékben és az erdélyi szászoknál lehet szólni iparról, amely csak a vászonkészítésre szorítkozik. — A czéhek hatalmaskodnak s nem egyszer összeütközésbe jönnek a törvényhatóságokkal. — A kereskedésről csak kifejlett mezőgazdasági és ipari viszonyokkal kapcsolatban lehet beszélni, már pedig ezen időben erről szó sem lehet. Pedig, ha a rossz politikai viszonyok nyomába józan gazdasági politika lép, akkor könnyen ki lehetett volna heverni a török háborúk dulásait. — Helye-

sen mondja Grünwald Béla ¹⁾, hogy Magyarország feladata lett volna, az állam rendelkezésére álló eszközökkel oda-
hatni, hogy egy magyar iparos és kereskedő osztályt te-
remtsen meg. De a lakosság zöme, a nemesség lenézi a
kereskedő osztályt s még az ellen is tiltakozik, hogy vele
egy organizmusnak vétessék.

Ennek az idegenkedésnek az lett a következménye,
hogy a kereskedő osztály idegen elemekből létesült s ezek
között első helyre lehet az örményeket tenni. Árúikkal
uralták Magyarország kereskedelmi piaczeit. A transito ke-
reskedelemnek, mely Erdélyen keresztül Kelettel, Konstan-
tinápolylyal állott összeköttetésben, ők a képviselői. A ke-
reskedelmet szabad fejlődésében gátolták az árúmegállítási
jogok, a harminczad s a földesúrak és városok által sze-
dett vámok. — De specialiter az örményekre nézve az
alattvalói viszony okozott sok controversiát, s miután ők
a török portához tartoztak, az 1616-ki capitulatio megha-
tározta a viszonyt, melyben a két nemzet alattvalói álla-
nak, s melynél fogva a két ország kereskedői az ország
területén s azon kívül szabadon árulhatják portékáikat.

Az első törvényes intézkedés, mely reájok vonatkozik
az 1655: 27 t. cz. A bécsi udvar tudja, hogy a transito
kereskedelem Kelet felé, nagy haszonnal van az ország köz-
gazdasági viszonyaira s előnyös szabadalmakkal látja el
őket. — De sőt egyes kereskedőket is protektorátusa alá
vesz. Így pl. midőn 1703-ban hét ázsiai örmény kereskedő
— köztük Hádzsi Kristofor János — angol és hollandi
posztót akarnak Magyarországra vinni, I. Lipót 1703. július
3-án kelt levelében igen nagy előnyöket biztosít nekik. ²⁾

Azok a czikkek melyek a forgalomban leginkább sze-
repelnek, voltak a szarvasmarha, gabona. bőr- és posztó-
árúk, bor, festék, só ³⁾ stb., amelyek után a szokásos har-
minczadot kellett fizetniök. — Az iparágak közül leginkább

1) Régi Magyarország. Bpest 1888. 275 l.

2) Orsz. levéltár. L. Thallóczy L. A keleti keresk. tört. 101 lap.

3) Talán nem lesz fölösleges megemlíteni, hogy az a fontos
gyógyászati és iparczikk, mely szalamiasó néven ismeretes, tulajdon-
képen az örményektől terjedt el. Innen van neve is Salmiak =
Sal armeniacum.

a szattyán-készítést kultiválták, melyben bizonyos ügyességre tettek szert. Ennek nyomait találjuk abban az intézkedésben, hogy 1700-ban Szamosújvárt timár-társulat alakul, melynek alapszabályait püspökük készíti el.

Hogy különösen Erdélyben tettek az örmények hasznos szolgálatokat a kereskedés érdekeinek, arról nemcsak a bécsi udvar, hanem az erdélyi fejedelmek Bethlen, Rákoczy György, Apafi kiváltságleveli tanuskodnak. Egyes városokban koloniákká alakulnak, melyeknek saját biráik vannak. A fejedelmi udvarok pártjokat fogják az idegen nemzetségekkel, különösen a szászokkal szemben, kik rossz szemmel nézik térfoglalásukat a kereskedés terén, mert »ők az udvar szállítói, hitelezői.«

Már Bethlen idejében is vannak állandó lakhelyvel bíró telepes örmények, kik adót fizetnek; de tulajdonképeni letelepedésök Apafi idejétől datálódik, ki kiváltságlevelét¹⁾ ad nekik is; ekkor telepednek le Ebesfalván.

Úgy III. Károly, mint később Mária Terézia megerősítik szabadságaikat s magánjogi viszonyaikat rendező intézkedéseket is tesznek. — (III. Károly kiváltságlevelét »Történeti okiratok az erzsébetvárosi levéltárból« cz. cikkben, az »Armenia« múlt évi decz. számában közli főtiszt. Ávedik úr, magyar fordításban).

II. József uralkodása korszakot alkot a hazai kereskedelem történetében, s Józsefnek sok intézkedése, kiváltképen 1785-ben kelt decretuma szerinti azon intézkedés, hogy a kicsiben való kereskedést csak azok üzhetik, kik polgárjoggal bírnak vezetett aztán arra, hogy sokan az örmények közül siettek megszerezni a polgárjogot, mi által a török alattvalók száma megfogyott, akik aztán magyar portékával nem kereskedhettek.

De egyáltalán azok is, akik itt telepednek meg, többé nem játszanak nagy szerepet a kereskedés terén; mert az osztrák politika, a magyar érdekeket alárendeli az övéinek s Magyarország átmeneti kereskedése teljesen megszűnik. Különösen a napoleoni háborúk, az 1811-ki devaluatio sietteték ezt. — Hogy az örmények az érintett korszakban

¹⁾ Erd. fisc. levéltár. Thallóczy.

a magyar és erdélyi kereskedelemben oly fontos szerepet játszottak, annak oka leginkább abban feködt, mert a fejedelmek belátták, hogy ők mintegy praedestinálva vannak e foglalkozásra s azok a kiváltságlevelek, melyeket ezen idökben kaptak, elismeröleg nyilatkoznak rölük. — Érdekes ezen kiváltságlevelekkel foglalkozni melyek mind megannyi bizonyítékai annak, hogy az örmények az ország kereskedelmi érdekeinek hasznos szolgálatokat tettek. — Ezekről azonban a jövö számban.

FOGALYÁN TIVADAR.

A szép királyné regéje.

(Bodenstedt: „Ezeregy nap a Keleten.“)

rtaxata-ban élt egykor egy öreg örmény király, kinek csodaszép fiatal neje volt.

Hozományul tizenkét nagy szekrényt hozott magával, tele a legértékesebb öltözetekkel s egyéb drágaságokkal; rabszolganőinek száma pedig száztizenketőt tett.

Volt a királynénak egy unokahúga, még nálánál is jóval fiatalabb és rendkívül szép, annyira — hogy a királyné maga irigyelte őt.

A királynét Ripszimá-nak hitták — unokahúgát pedig Horoszá-nak.

És ez a Horoszá volt felügyelő az artaxata-i királyi palotában. A királyné szekrény-kulcsai közül tizenegy volt őrizetére bízva: a tizenkettediket pedig, mely a legnagyobb vala mindenik közül, a királyné magánál tartá s elrejté a világ szemei elől.

Horoszá nagyon kíváncsi lön megtudni, mit rejtetet Ripszima a tizenkettedik szekrényben; mert a többi mind szabadon állott a palota termeiben, a tizenkettedik pedig elrejtve tartatott egy titkos szobában, mely körül örök voltak felállítva és másnak oda bemenni halálbüntetés terhe alatt tiltva volt, a midőn a királyné — mindennap háromszor — ott vala.

Történt pedig egy alkalommal, midőn a királyné rabszolganőivel a fürdőbe ment, hogy magát előkészítse s virágokkal ékesítse Venus (Ánáhid) vallási ünnepére: Horozán nem tudott kíváncsiságának ellenállani, s felkutatta a királyné termeit, hogy a tizenkettedik kulcsot megtalálva, megnézhesse, mit rejt a titkos szekrény?

Hosszas keresés után ime sikerült neki a nagy kulcsot az öreg Árdásir király hálótermében felfedezni, — a hol úgy el volt az rejtve, hogy a király maga sem tudott semmit róla. Pedig az öreg király forró szerelemmel viseltetett a szépséges Ripszima iránt s minden más nőt megvetett.

Horozán sietve nyitotta fel kulcsával a szekrényt, de mily nagy vala rémülete, midőn abból hirtelen egy csinos ifjú néger lép ki, — kinek elefántcsont-sima arca oly fekete volt, mint az Aratát vándornépeinek sátrai. Fülein arany függőket viselt, haja göndör vala, mint atyja juhnyájainak gypja, fogai pedig fehérek, mint a liliom Araxes partjain . . .

Horozán futni akart, de az ifjú néger erős karjaival visszatartá; kiáltani akart, de félt, hogy a király és az udvarhölgyek meghallják, — tehát hallgatott.

Az ifjú néger azonban erős szerelemre gyuladt iránta, mert Horozán rendkívül szép, termete igen csinos s azonkívül még fiatalabb volt a királynénál is.

Ép akkor történt, hogy a királynő czipői a rabszolganők vigyázatlansága következtében a vízbe hullottak és Ripszima e miatt haragra lobbant, s elküldött közülok kettőt, hogy számára új czipőt hozzanak.

A rabszolganők összejárták az egész palota termeit, hogy felkeressék Horozánt, ki a kulcsokat őrizte, mert a királyné ruhái a szekrényekben voltak elrejtve, a szekrények kulcsai pedig Horozánnál, ki a fiatal négerrel a királyné titkos termében vala. A rabszolganők tehát keresték őt, de nem találták.

E közben Ripszima türelmét vesztvén, szidalmazni kezdé az eltávozott rabszolganőket, s elküldött utánuk más kettőt, hogy keressék meg őket s a királyné színe elé vezessék.

Horoszában azonban sehol sem volt található, jöllehet a rabszolgánők rendre mind utána küldettek.

Ekkor a királynéban erős gyanú támadt, egyedül ölté fel ruháit és czipő nélkül sietett férjének hálótermébe, hogy megnézzé a tizenkettedik kulcsot, de nem találta helyén. Haragjában sötét pir lepte el arczát és sietve ment a titkos terembe, hol a nagy szekrény állott... Horoszában épen azzal volt elfoglalva, hogy a szekrényt a nagy kulccsal ismét gondosan bezárja.

Horoszában erre megrezzent, de hirtelen összeszedvén magát, az ártatlanság tekintetével, hetykén lépett haragvó nagynénje elé, karjait csipőjére téve, és oh! ki tudná leírni ama keserű szavakat, melyek édes ajkairól elhangzottak:

»Ez tehát az én királyi nagynéném magasztos erénye, miről a nép dicsőítve énekel Ararát vidékén. s az Araxes és Eufrát partjain?! Oh én szerencsétlen, hogy menedéket kelle keresnem ezen házban, hol illem és erkölcs lábbal tiportatnak, és az ártatlanság fényét egy fekete néger alakja képes elhomályosítani! Szegény Árdásir, hű férje a te méltatlan feleségednek! Az ország legszebb női versenyeztek szerelmedért, de pillantásaik téged meg nem hódítottak, s te a bércek leányaitól hidegen fordultál el, hogy szerelmed ekként jutalmaztassék. Oh, hogy meg kelle érnem: megszeptségtelenítve látni Árdásir házát saját királyném által, kit úgy tiszteltem, mint a megtettesült erényt!«....

Folytonosan imigy panaszkodék, úgy hogy a királyné szóhoz sem juthatott. Ripszima félve a király boszújától, nehogy hűtlenségéről értesüljön, mindent elkövetett, hogy hűgát hallgatásra bírja, titokban pedig módot talált Horoszában láb alól eltenni.

A gyilkos terv meghiusult, és a királyné húga helyett egy ártatlan rabszolganő esett áldozatul.

Horoszában életét féltve, egy távoli erdős bérctetőre menekült, miután boszúból a királyt neje hűtlenségéről már előbb értesítette.

Árdásir az ifjú királyné iránt forró szerelemtől lévén áthatva, hűtlenségét előbb nem hitte el, míg arról saját szemével meg nem győződött. Egy napon azonban meglepte nejét a titkos teremben, épen midőn a négert át-

ölelve, gyöngéden így szólott: »Vajha e fő az én fejemtől soha el ne választatnék!«

A király boszút lihegve rántá ki kardját, és a néger feje véresen gurult lábaihoz; első felindulásában Ripszimát is meg akarta ölni, de oly nagy vala szerelme iránta, hogy nem volt képes kardját ellene fordítani.

»Ohajtásod teljesüljön, te hűtlen! — kiáltott föl — a néger feje a tiedtől ne választassék el soha!.... S a király aranyba foglaltatá a lefejezett koponyát és fejdísz készítettett abból a királyné számára. Ez legyen tehát gonosz tettének büntetése!

Azalatt Horoszában magányosan bolyongott az erdőn, bánkodva szerencsétlen sorsa fölött. — Tél közepe volt, hó és jég borították a földet, — de oh mily csodálatos! — a hova csak lépett Horoszában, nyomában mindenütt virágok nyilottak, — a hova csak pillantott, elolvadt a tél fagya, miként a tavasznap sugáritól, — s a hova csak lehelt, eltűnt a hó a fákról, s ágaikon virágok és levelek sarjadoztak. Oly nagy vala szépségének éltető hatalma: őt látva még az erdő vadállatait is öröm és bámulat lepte meg.

De az ő szivéből eltűnt az öröm, keserű bánatot érzett múltja fölött, s haláláért könyörgött az istenekhez. Így élt ő hosszú időn át, fájdalom és búslakodás között, egyedül a fák és erdei állatok tarsaságában, fekhelye a nedves föld, takarója a kék égboltozat vala.

Igy élve egy kis fia született; sakálok és keselyúk énekelték bölcsődalát, a gyermek azonban szörnyszülött volt, s az anyai bánat állandó forrása lön.

Mindazáltal a leggyöngédebb gonddal és szeretettel ápolta őt; mert a balsors minden hibát kiirtott belőle, s ő oly jó és szeretetreméltó lett, mint egy angyal. Többé már nem óhajtott meghalni, mert gyermeke az élethez füzte. Évek multak el, a gyermek felnőtt, és vele együtt nőtt az anya fájdalma.

Azonban a sors még nem fejezte be mind a reá mért csapásokat, a legnagyobb még hátra volt: még gyermekét

is — az egyetlen, ki őt az élethez fűzte — el kelle vesztenie. Hosszas sinlődés után meghalt a gyermek, és anyjának fájdalma már-már a kétségbeesésig növekedett.

Öngyilkos akart lenni, épen egy magas szikláról készült leszökni, midőn ijedten rezzent vissza egy előtte hirtelen megjelent fény-alak tekintetétől.

És a fény-alak így szólott hozzá: »Ne félj Horoszáni! én Anáhid vagyok a szerelem istennője. Te az én oltáromat megszenteltelenítetted s bűnhödtél is érette, de a szabadulás órája közelg. Ne legyen többé pokol számodra a föld! Multad bűne alól feloldalak, mint feloldottam a királynét, Ripszimát. Szállj alá a völgybe és azonnal új életre ébredsz!« ... Így szólva eltűnt hirtelen, a mint megjelent.

Horoszáni pedig egyenesen a völgy felé irányozta lépéseit. És ime egy fejedelmi vadász, kezében sólymot tartva, lépett elő, s szeméit a tündéri hölgy bájai egészen elbűvölék.... Miért is beszéljem el hosszasan: hogy és miként történt? elég az hozzá, hogy férj és feleség lett belőlük, s gyermekekkel megáldva mindvégig boldogul éltek.

A királyné Ripszima is még sok boldog napot ért. Hét évig bűnhődött már elkövetett vétkeiért, — akkor Árdásir király szívében újra feléledt a régi szerelem; levevé Ripszima fejéről a néger aranyba foglalt koponyáját és azt a földbe mélyen elásva, így szólott: »Ekként legyen közöttünk is eltemetve minden gyűlölet!«

S midőn a két nő, hosszú elválás után, újra viszontlátta egymást — mindketten nem győzték eléggé magasztalni boldogságukat.

A balsors kiirtott minden gyomot szivüknek kertjéből s abban csak a boldogság virágait hagyta meg...

DR. SIMAY JÁNOS.

Örmény emlékek Romániában.

Hajdeu, a derék egyetemi tanár (Bukarest) és akadémiai tag, 1888. márczius 16-án a bukaresti tudományos akademián igen érdekes felolvasást tartott. »Árdses folyó, Árdses város és árdsesi egyház« cím alatt a romániai első örmény gyarmat maradványairól szólt. Az árdsesi egyház most Románia elsőrendű templomai közé tartozik; de valamint abból, úgy körzetéből is, eltűnt minden örmény nyom. Hajdeu bebizonyítja, hogy az »Árdses« név örmény eredetű. A felolvasás a »Revista Nouă« (Új Szemle) című román folyóirat 4. számában (1888, B. P. Hajdeu) jelent meg.

Árdses-^{Urhoelz} szóban az *es* végtag nem román rag, maga a szó nem román szóalkotás, hanem költsönvétel. De honnan? Erre csak alapos vizsgálat adhat feleletet. — Van Árdses folyónk és Árdses városunk. Árdses folyó, mely az Albina hegyből ered, 200 kilométernyi folyás után Olthenicza mellett a Dunába ömlik. E folyó partján emelkedik Árdses város, mely »Árdsesi fejedelmi lakóhely« (Courtea d' Argeche) nevet is visel; van 3000 lakosa. Árdses nem az a folyó, mit Herodot Ordesus-nak nevez; Árdses igazi régi neve Mariscus vagy Marisca.

Románia összes városai közül egyedül Szeverin város dicsekedhetik azzal, hogy régibb Árdsesnél. 1332-ben már volt Árdsesben kath. püspök. Vitus Episcopus Argensis (Benkő, Milcovia, I. 222 l.). 1390-ben IX. Bonifác pápa könyvében ez áll: Franciscus, episcopus Argiensis in Valachia. E püspök a kalocsai magyar érseki hatósághoz tartozott. Rövid idő múlva e püspökségnek csak a címe maradt meg, mert itt orthodox érsekséget állítottak fel, mely fennállott a XVI. századig. Az árdsesi metropolita hatásköre kiterjedt egész Oláhországra. Árdsesben lakott a fejedelem is. A XV. században Oláhország fejedelmei által kiadott rendeleteken Árdses kelet látható és mivel a régi román abc-ben (Cyrill) *σ* (ds) betű nem volt, e fejedelmi város nevét g-vel irták így: Árges.

Árdses örmény lakói, mint jelentékeny kereskedők, a XVI. századig ismeretesek voltak. Brassó és Szeben — ezt tanúsítják e városok nem rég közzétett krónikái — 1500-ban sok árdseesi lakost láttak, kik e városokba halat, roka- és más állati bőrt, különböző keleti árúczikket, mint borsat, mazsolát, ruhaneműt és egyebet vittek eladás végett, ők maguk pedig e helységekben lent, nyerget, vasat, kést és a t. vettek.

1512-ben Neágu-Bászaráb fejedelem az árdseesi érsekséget átvitte Tirgovistbe; ettől kezdve e város el kezdette veszteni politikai és kereskedelmi jelentőségét.

Neágu idejében újításokon ment keresztül az árdseesi templom, de keleti stíljét épen megőrizték. Tocilescu azt mondja, hogy: »Örményország és Georgia sok helységében (Máklisz, Számthávisz, Chéláth, Gabán, Áchélczchá, Száphára és a t.) találunk olyan stílű egyházat, mint az árdseesi. A milyen fekvéssel birnak a mi (árdseesi) templomunk boltívei, ugyanazt látjuk a mondott egyházak homlokzatain is; ugyanaz az ékitmény, magasság és a t.« Az árdseesi híres templom örmény stílben van építve. Pájet szerint (Byzanti művészet, 284 l.) az örmény építészetnek alapja: a byzanti; de ezt az örmény önállóan és merészen kezeli. »Az ékitmények és méretek azonban perzsa vagy arab stíltre emlékeztetnek.«

A középkorban számos tömege az örményeknek vándorolt be a Bálkán félszigetre, kik közül Cshémésgig János felemelkedett a byzanti császári trónra. Bulgária tele volt örményekkel (Jireck, Gesch. der Bulgaren.) Az örmények a Dunán átkelve általmentek Erdélybe is; itt közel Romániához — egy felirat tanuskódása szerint — Talmácsban*) 1355-ben örmény püspökség is volt. Episcopus Armenorum de Tulmachy (Cuvinte din betrâni t. II. p. 251).

*) De vannak történeti adataink is, melyek Erdély régiebbkori örményeire vonatkoznak. Illyés András tanúsítja, hogy Thalmust, a középkorban nevezetes kereskedőhelyet a Vöröstoronynál, örmények, görögök és zsidók lakták. Lukácsy, Magyarok őselei, 248 l.

A »talmácsi« örmény püspök pecsétje a magyar nemzeti mu-seumban őriztetik; spanyolviasz-lenyomata kezeim közt van.

Örményországban a Ván mellett van egy igen régi város, melynek neve szintén Árdses; itt XII. János pápa idejében (956—964) püspök is lakott. Zacharias Argis (Le Quien, Oriens christianus, T. I. P. 1448). Az »Árdses« szóra vonatkozólag irtam Pétervárra Pátkániánnak, ki a többek közt ezt írta: Van a Ván-tó mellett Árdses nevű város, de a szó jelentőségét az örmény nyelv segítségével meghatározni nem lehet. — Ptolemaeus Kr. u. a II-ik században a Ván-tót (e mellett feküdt az a város, mely már akkor Árdses nevet viselt) Ársziszsa (Ἄρσισα) névvel nevezi, mivel a görögöknek sem *δ* (ds), sem *ς* (s) betűjük nincs.

Következésképp, tekintve 1) azt, hogy romániaiak sohasem vándoroltak Örményországba, míg megfordítva örmények jöttek Romániába;

2) tekintve azt, hogy az örményországi Árdses sokkal régiebb, mint a miénk;

3) tekintve azt, hogy az Árdsesben volt örmény kolónia létezését a XIII. század felirata is (»Episcopus armenorum de Tulmachy«) tanúsítja;

4) tekintve azt, hogy két név teljes azonossága nem a véletlenség műve:

Bizonyosan állíthatom, hogy a Kárpátok alján épült Árdses városba azon örmények költöztek be, kik az árdsesi tó (Ván-tó, Örményországban) mellett fekvő Árdses városból vándoroltak ki.

1275-ben Szêmpád örmény történelemíró egyik kortársának állítása szerint (Histoire des Croisades, Doc. arm. 1869 t. I. p. 608) a Ván-tó, különösen Árdses közelében több helység pusztult el alapjaiból ismételt földrengés által. . . . Ettől az időtől kezdve nagy tömeg örménység vándorolt ki és a Kárpátok közé jutva hazájuk emlékére itt új Árdses-t alapítottak, ezt a nevet adták a folyónak is, mert Árdses-nek nevezték régen a Ván tavát is. Itt örmény stýlben templomot építettek, elfogadták a kath. vallást, habár az előtt nem voltak katolikusok. Püspököt nyertek az örmények a pápától — »episcopus Argensis« — ki üldöztetve a románoktól Erdélybe (Talmács) menekült. Episcopus Armenorum de Tulmachy. Az árdsesi örmény egyház hol pusztulva, hol újra felépülve, örmény

építészeti stíljét mindig megtartotta; előbb Ungro-Valachia érseksége volt, később zárda, végre püspökség lett.

Árdses város régi címere, mint az a polgármesteri pecséteken is látszik — keselyű. (Itt be is mutat felolvasó két pecsétet, egyik 1629 és a másik 1665-ből való. E pecséteteket a bukaresti levéltár őrzi.) E pecsét kétfejű királyi keselyűt (sas) ábrázol; ehhez Romániának, sem Konstantinápoly eleste idejében, sem ezelőtt jóval — semmi köze nem volt; de maguk az árdsesi örmények is a kétfejű keselyűt címerökbe sem 1600-ban, sem 1500-ban, sem 1400-ban nem vették fel. — Tudjuk már, hogy a XII. században nagy számú örménység jött Árdsesbe; ezek a Ván melletti Árdsesst odahagyva a byzanti császárság segédkezése mellett költöztek be Oláhországba. Vannak tehát, kik állítják, hogy Byzant adta ezen örmény kolóniának címerül a keselyűt. Az örmények aztán ezt, valamint az Árdses nevet és híres egyházukat a románoknak hagyták örökül.

Ezekkel szemben határozottan állíthatom, hogy az árdsesiek közvetlen Örményországból hozták magukkal a kétfejű keselyűt; a Tigris és Euphrát mentén — mint ezt maguk a francia régészek is már rég bebizonyították — sokkal előbb volt a kétfejű keselyű használatban (címer), mint a görögöknél. Nem Örményország fogadta tehát azt el Byzanttól, hanem Byzant kölcsönözte azt az örményektől. (Itt újra bemutat egy, a legrégebb időkből való kétfejű keselyűt, mely Ejukh-ban kőbe van vésve [Cappadocia].)

Az árdsesi keselyűre tehető ellenvetések megcáfolása tekintetéből a pecsétan felvilágosításaihoz kell fordulnunk. Valamint a polgármesteri, úgy a nemesi címerekben előforduló alakok eredetöket a képzelt »pecsétani képtalány«-okból veszik; vagyis, ha valamely tárgynak neve kisebb-nagyobb mérvben hasonlított valamely helység vagy család nevéhez, úgy e tárgy öröklött alakká lett e helység vagy család címerében.

Most átmenve a polgármesteri pecsétekre, azt mondom, hogy »általában ezekre a pecsétekre olyan tárgyakat rajzoltak, melyeknek neve hasonlított a város nevéhez« (Heineccius, De Sigillis, 1702. p. 140).

Például: Bajorország fővárosa München, pecsétjében szerzetes-barát van (Mönch).

Bern (Schweiz) pecsétjén medve (Bär) látható.

Magdeburg pecsétjébe egy leányt (Magd) és egy várt (Burg) vésték.

Darmstadt címerében keselyű van; régen a tájnyelv a keselyűt arn-nak nevezte, és habár a helység lakói e szót ma nem értik, mégis ott van a polgármesteri pecséten a keselyű.

Ha valamely nép pecsétteni képtalány segítségével csinálja valamely város címerét, e jellény átmegy a következő nemzedékre is, mely azt egész századokon át használja, habár reá nézve annak semmi jelentősége sincs. . .

A román vultur szó, valamint egyetlen egy állat neve sem hasonlít az Árdses névhez. Az örményben és csak is az örményben találhatjuk meg az Árdses névnek pecsétteni képtalányát, mert egyedül az örmény nevezi a vultur-t árdziv-nak.

E tárgyról Moszgophián Ch. K. örmény pap Bukarestből a következőket írja a marseille-i Armeniának:

Részt vettem a román akadémia ülésében. Románia leghiresebb történelemírója: Hajdeu tartott felolvasást, ki a többek közt ezeket mondotta: Régi kormány-iratok, levéltári és helybeli forrásokból merített adatok alapján állíthatom, hogy Árdses városát és az árdsesi zárdát nem építette Neágu Vodu fejedelem — mint a román történetírók mondják; ez alaptalan állítás, mert Neagu Vodu azt csak megújította.

A XIII. században a Ván-tó (Örményország) mellől örmények jöttek, . . . ezek építették Romániában az Árdses nevű templomot.

Hajdeu ¹⁾ bebizonyította, hogy a kérdéses templomban levő kétfejű sas, régi örmény címer. ²⁾ Bemutatott két régi pecsétet is, melyekkel állítását megerősítette; azután

¹⁾ Ezen író, ki sok nyelvben jártas, örményül is tud.

²⁾ A szamosújvári tanácsház erkélyén látható kétfejű sas nem osztrák, hanem örmény nemzeti címer; a két fej között kiemelkedő kereszt arra az áldásos körülményre emlékeztet, hogy a hazai örmények visszatértek a kath. egyház kebelébe.

példákkal mutatta meg, hogy az árdsesi egyházat örmények építették és hogy az, az örményeké volt.

Mint látszik, az akkori fejedelem üldözöbe vette az örményeket, kik aztán elhagyták lakhelyüket, ide-oda szédledek el (Talmács); de szép templomuk, mely az Áni-i templomok mintáira van építve, még fennáll; 600 éve, hogy ez a románok birtokában van.

SZONGOTT KRIRTÓF.

II. Tigrán.

IV.

zon ágról szakadt, áruló, idegen proletáriusok, Armeniának dúsan jutalmazott bérencz-ajkú ocsárlói voltak azok, kik a város elfoglalásában pénzért neki nagy szolgálatot tettek, kiket — adott szavához híven — mindennel ellátva hazájokba bocsátott. Ezután a nem annyira legyőzött, mint elnyomott országban tartós rendezkedést akart létre hozni. Felmagasztosult kedélyvel a délkeletre, az Assyriába nyuló szomszéd gordyaei hegység harczias népének földjére jött, akkép vélekedvén, hogy e bátor népfaj a római névvel rokonszenvez. ¹⁾

Oka is volt ezt hinni, mivel ezen országrésznek főnöke Zárúen már meg volt nyerve azon Appián által, kit Lucullus az előbbi időkben Tigránhoz menesztett volt. Ha tekintetbe vesszük Zárúen hatalmi állását, ki a négyszáz országnagy fölé emelt négy satrapának egyike vala s mint Armenia jelentős részének kormányzója huszonegy főnök fölött parancsnokolt; ha figyelmen kívül nem hagyjuk gazdagságát és fejedelmi udvartartását: megfeythető a mézes-mázás szóvesztegetés, melylyel a minden ember ínyére beszélni tudó Appián, ki dicsérő, csábító leveleket küldött

¹⁾ A hagyomány argosi Gordiustól származtatja őket, ki Assyriába jöven, az utitársak közül nem keveset telepített a gordyaei hegységbe. Indsidsián, Ó-Armenia, 139 l.

hozzája, őt eltántorítani igyekezett; hisz a magtáraiban levő 18 millió véka gabona-készlet képessé teendette Lucullust, hogy hadjáratait a köztársaság költsége nélkül folytathassa.

De az ígéretek kegyelmi morzsája neki vesztére volt, minthogy napfényre jött hűtlenségeért életétől fosztatott meg, mielőtt tényleges elpártolását czélba vehette volna. Tervei tehát egy fuvalomra összeomolván Lucullus egyik kezét arany és ezüst halmazára veti, a másikkal pedig az elkábultnak kárpotlásul fényes temetési ünnepélyt rendez.

A római hadtan gondosan kerülte a hirtelen átmenetet. . . Lucullus mindazáltal kezdé az országot pusztítani, remélvén, hogy így sikerül Tigránt sodrából kivenni; de miután látja, hogy mindenütt csend van, mintha várva várnák a napi bálvány megérkezését, hogy podgyászosztól együtt átesapjanak örömittas táborába: az ország beljébe Artaxata város ostromlására indult, ahol Tigrán neje, gyermekei és kincsének nagy részével tartózkodott. De jókorán neszét vették minden mozdulatainak és ime megérkezik a honi tábor is telve harczvágygyal. A római lovasság előbb az iberek hadosztályát támadja meg, ez pedig fényesen igazolta a reményeket, melyek elszántságához lőnek fűzve. A csaták babérjaival foglalkozó Lucullus hűledezve tekinti az önbizalmat, aztán a csalódás oly fájdalmasan érinti az emberi szívet! E feszült helyzetben gyalogságot léptet elő, és ezen együttes működés az iberek sorában hátrálást idézett elő; erre megindul a honi lovasság fényes csapatokban a lankadók segítségére. A csata megújul, melynek hevében Tigrán lovassága félelmet színel s hátat fordítva futásnak ered; a rómaiak nyomban követik a menekvőket, kikkel szokatlan csatát kelle vívniok, minthogy a tajtéktól habzott lovaikon biztosan ülők távulról — futás közben — röpíték nyilaikat. Midőn a nehéz római gyalogság lándsáját czipelve már alig lihegett, a fu ók visszafordulnak, s pusztitást visznek véghez a római sorokban; a záporként hulló nyil — mint meg annyi halál — szétzuz tetet és paizst, s harczképtelenné, foszlánynyá tesz mindent. A veszély e perczében kezd Lucullus a helyzettel alkudozni; ez pedig dörgő szavával figyelmezteti őt, hogy közeleg sergének végromlása; azért csa-

lódásai közepett tovább szöve megakasztott terveit, az Eufrát mellől rögtön visszafordult s a Tauruson áthatolva magával vivé kielégíthetlen vágyait.

Plutárch szerint Lucullus nyert ez alkalommal is döntő csatát, Tigrán serge ellenben futásban keresett menekülést. A rómaiak visszavonulását — mint mondja — a korán beállott havazás, Armeniának hófedte hegyvidékei, s járatlan útszorosai, a mocsárok s a tábor kedvetlensége okozták.

Az ellenérveket kihallgatva, és az igazság előtt szemet nem hunyva a honi történelmi munkák alapján nem lehet hallgatag elfogadni oly állítást, mely a győzelmek bábérjait kizárólag Lucullusnak hagyományozza át.¹⁾

Lucullus célpontja Nisibis székváros volt, a szelidebb éghajlatú Mesopotamiában, mely széles, kettős fallal övezve és mély árokkal ellátva bevehetlennek mutatkozott. A várparancsnok: Kor, a király fivére s oldala mellett a tapasztalt Callimachus. Hiában is küzd ellene a hátralevő nyári szakon át a legelkeseredettebb tevékenység. A beálló tél azonban a város jövőjére végzetes éjet készít; valódi komrombetét éj volt ez. Az idő éjjél körül olt, a mulhatlanság égő fáklyái fekete felhők közé rejtőztek, köny hull alá az égből sűrű cseppekben, a gyarló embert nyugalomvágy és nehéz álom lepi meg. Közbe lép e napnak legnagyobb ellensége: a balsugalat, hogy talán a rómaiak megunva az ostromlást, kereket oldottak. Az őrségnek egyik része tisztéről megfélelkezve házakba vonul, pazarolva az apadó időt; ezért nem fog hiában verni feléjük a büntető ostor. Lelkek is legyen a következményeken, melyek a hazafit feketén megbélyegző ily cselekedetből folyini fognak. Midőn a természet a város fölött leginkább háboródik, Lucullus lelke kiderül s nagyszerű gondolatok fakadnak fel abban. Az időszerűségre nézve visszakerülhetlen alkalmat felhasználó tervét foganatba veszi, a városban úgy is az álom enyhe karja ringat minden halandót. Egy tompa nesz a vezényszó; az ellenség hágcsők segélyével a falakra feljutván oly ügyességgel hajtja végre munkáját, hogy az őrség, mely az aluszékony kolompos-társak után meg nem in-

¹⁾ Csákédsán, Örm. tört.

dulva, helyt állott, — leöletett; minthogy számra nézve is nem vala arányban az erősség terjedelmével. A római sasok már a külső védműnek ormaira helyezkednek. Az álmából fölvert nép-áradat megdöbben s a körül folyó mocsárban bolyongva nem talál szabadulást, a segélykiáltóknak szava elhangzik a zsufolásig megtelt város széles téerein...

Van nyomor, nincs menekvés. A tömeg még magához sem jött rémüléséből, midőn az ellenség, mely pokoli lármát csapott fuvóhangszereivel, előnyomulása miatt a belső várművet sem lehetett megmenteni. Kor, a parancsnok azon reményben, hogy ha a jelen veszve van, a jövő még biztosítható, magát makacs védelemre elhatározván, a város belterén emelkedő toronyba vonul. A római vezér békés föltételek alatt végezni akart, mert még sok más baj nyomta nyugtalan szívét. Kimélet és békéről beszélt, de azon állam nevében, melytől, az álmegnyugtató és sok csalódás után, irtózott Ázsia; a leigázott országok romjainak tanszékéről hirdetett béke fölöttébb gyanús volt; pedig Lucullus egész erővel igyekezett az egyezkedést siettetni s a hosszas megfontolást agyonbeszélni; mert értesülése szerint a római ügyek e hadjáratban — minden nap — válságos alakot ölthettek; — tehát esküvel kötelezte magát, hogy zálogba adott szavát megtartja. A kiegyezkedésre vezető hid a személybiztonság volt. Törekvése sikerülvén a város birtokába jutott sokkal könnyebben, semmint merész lelke valaha megálmodta volna. Így van ez előadva történéseink fájdalmaival, a kikre többször hivatkoztunk.

MARKOVICH JAKAB.

Levél a szerkesztőhöz.

Az »Armenia« januári füzetének élén megjelent közleményre vonatkozólag lapunk egyik tisztelt barátjától veszszük a következő sorokat: E becses folyóirat idei első füzetének bevezető életrajzi közleményeit nem tartom feleslegesnek kiegészíteni azon tény constatálásával, hogy a magyar képviselőháznak 1868. évi december hó 1-én tar-

tott emlékezetes ülésében, a mely az erdélyi örmény katolikus egyház közjogi állásának biztosítását törvénybe iktatta, — az erdélyi örménységnek egyik kiváló szülöttje, Szamosújvárnak akkor egyik országgyűlési képviselője: Gajzágó Salamon elnökölt, s ő volt az, a ki a képviselőháznak ama nevezetes határozatát enuniciálta.

A szives készséggel közreadott érdekes levél kedvező alkalmat nyújt nekünk arra, hogy azt a vázlatos életrajzot, melyet tiszteletünk kiváló tárgyáról: Gajzágó Salamonnól, kinél hazai örmény magasabb állásra nem emelkedett — irtunk, még néhány szükséges, elmaradhatlan adat közlésével kiegészítsük.

Az alelnöki állásban, melyre a képviselőház 1867-ben emelte, maradt 1869-ben is.

1869-ben a magyarországi katolikusok kongresszusa — Deák Ferencz ajánlatára — világi elnökévé választotta; mert az egyházi elnökséget a Primás ő eminenciájára viselte.

Elnöke volt a központi bizottságnak is.

Ezekben az években rohamosan épültek a vasútak; azért sok munkát végzett akkor a vasúti bizottság, melynek 1869-ben Gajzágó Salamon elnöke és a boldogult Kemény Gábor báró jegyzője volt.

1870-ben az »Országos honvédsegélyző egyesület« alelnöki állását foglalta el... De csakhamar Bécsbe távozott az elnök: Andrássy Gyula gróf; azért az egyedül maradt alelnök nemcsak szervezte az akkor annyira fontos és kényes természetű egyesületet, hanem több éven át azt vezérelte is.

Szintén 1870-ben — habár Csengeri Antal a »haza bölcsének« nyomos szavát jó előre lekötötte, sógora Weinger Vincze részére — megis a felállítandó állami számvévőszék elnöki állására országgyűlésileg első helyen lett kijelölve... És így minden állásra közbizalom és választás útján jutott.

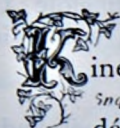
A közlött adatok fényes tanuságot tesznek arról, hogy mily hasznos szolgálatot tett e jelentékeny, derék férfiú szülőföldjének.

Derüljön még sok éven át e dicső életpályából fény édes hazánkra!

Az örmény házasság.

I. Keleten.

a) A jegyváltás.

inek nincs neje, annak nincs lelke *ով կին չունի, չորս չունի* — Ov gin cshuni, hoki cshuni) közmondással támadják meg Örményországban azt a férfit, ki késedezik maga idején házasodni; ez azonban nagyon ritkán történik és gyakoribb az időelőtt¹⁾, mint a későn történt házasodás.

Alig éri el az ifjú 15—16 és a leány 13—14-ik életévét, a szülők már komolyan gondolkoznak a házasságról. Volt olyan tréfás eset is, hogy fiú és leány gyermekkoruk óta jártak jegyben.²⁾ Ha a választás még meg nem történt, akkor apa és anya összeülnek, tanakodnak, előhozakodik egyik is, másik is a maga választottjáról. Mihelyt valakiben megegyeztek, azonnal elkezdődik a tudakozódás a kiszemelt leány jelleme- és jó tulajdonairól. E szerepre rendesen az anya vállalkozik, ki keres alkalmat a leány rokonai-, ismerőseivel találkozhatni; sőt magát a leányt is meglátogatja, mert eljárásában a közmondást követi, mely ezt tartja: *Ծորը տես, սուղիկն սո* — Morê dész, ághcszigên ár: Ismerd meg előbb az anyját, csak azután vedd el a leányát.

¹⁾ Miután az időelőtti házasodást Örményországban sajátos körülmények szülik, szándékszom más alkalommal erről behatóan szólni, ha a szerkesztő úrnak a tárgy ellen nincs kifogása. (Érdekes dolgozatai számára mindig szívesen adunk tért. Tisztelt munkatársunk azt, mit ír, nem megbízhatlan hallomás-, vagy a felületes, hiányos útleírásokból tudja, hanem közvetlen tapasztalásból. Szülőföldje az áldott Armenia, melynek folyói látták a szép paradicsomot. Szerk.)

²⁾ Panaszkodott egy gazdag paraszt-asszony, hogy a szentek neki gyermekét nem adtak. »Szent Güráge (zárdá-templom Ástárág-ban, nem messze Ecsmiádzintól) bizonyára teljesíteni fogja kívánságodat« — mondá az örmény pásztorné. »Ha szent Güráge megajándékoz egy leánnyal — így szólott a gazdag-asszony — akkor leányom fiadnak lesz felesége. Isten a tanúm.« Nem sokára anyja lett egy leánynak, ki felnőtt; az anya meg is akarta szavát tartani, de férje tudni sem akart a szegény pásztorfiúról. Azért a fiút zárdába küldötték, ki idővel IV. Nerszesz név alatt a »Kátholikosz«-ok székébe ültetett.

A szemérem-érzet és a bátortalanság meg nem engedik, hogy az örmény ifjú vagy leány még bár egy szóval is említést tegyen a szülők előtt a házasság- vagy férjhezmenetelről. Ha szerelemre gyúladtak, akkor szivök titkát bizalomteltjesen anyjukkal közlik; mert jól tudják, hogy ez hajlandó hő kivánságaikat teljesíteni. Az anyák mihelyt látják, hogy gyermekeik valódi érdekéről van szó, pártfogásuk alá veszik és e szerepben az örmény nők — hatalmasak. Erélyes fellépésével mindig érvényt tud szerezni akaratának az anya és nem engedi, hogy gyermeke elessék a szerencsétől még abban az esetben sem, ha e lépést maga a férj ellenezné is. Az apa gyermekeit soha se kényszeríti, ő gyermekei akarata és szabadsága ellen mit sem követ; a férj egyértelműleg cselekszik nejével. Ez által is különböznek az örmény nők Kelet többi asszonyaitól. Az örmény gyermekek a családban szabadok és függetlenek. Közös választás után egy lépést sem tesznek e fontos ügyben a szülők addig, míg meg nem kérdezték gyermeköket, hogy meg van elégedve a választással. — Ha ezt elmellőzik a szülők tenni és gyermekök akarata ellen cselekednek, akkor még a félénk leánynak is van annyi bátorsága, hogy az Úr oltára előtt, a pap ezen kérdésére: »Akarsz-e N-hez férjhez menni? a tiszta igazságot feleli: azt mondja, mit szíve érez. Hiszen a templomban nem szabad igazságtalanságot mondani; aztán anyja is szigorúan megfeddené a legkisebb valótlanságért: ¹⁾ azért úgy cselekszik, mint Isten parancsolja.

Mihelyt férj és nő meg vannak állapódva abban, hogy N. leány kezét megkérlik, — azonnal attól, ki a háznak legjobb barátja és tanácsadója, ki a család örömében, fájdalomában részt vesz: a házi paptól tanácsot kérnek. Ez, a házasulandó ifjú apjával vagy valamelyik közeli rokonával megy leánykérőbe. E küldetésben éjjel járnak el — titokban. A sikertelen lépést nem szabad nyilvánosságra hozni. Valamint az ifjú szülői, úgy a kérő is szégyenlik

¹⁾ Gyakran fordult elő ilyen eset, azért a nem rég elhalt IV. György katolikosz az örmény egyházi törvényhez még fűzött egy cikkelyt, mely szerint köteles a lelkész még a jegyváltás előtt meggyőződni arról, hogy a választottak egyértelműek-e a szülők akaratával?

magukat, ha tagadó választ kaptak. Különben a leány szülei is nagy előzékenységet és udvariasságot tanúsítanak a vendégek iránt; rendszeren nem szoktak azonnal választ adni, hanem erre bizonyos időhatárt kérnek, hogy a »meglepő újság«-ot megfontolhassák és a családi tanácsot összehívassák. Ezen határidő alatt az anya megkérdi leányát, hogy hajlandó a megnevezett férfúval elmátkásodni. Habár nem ad határozott választ a leány, azért még is megérti őt anyja.

Mihelyt eltelt a kitűzött idő, újra elmennek a kérők a leányos házhoz; az igenlő válasz elhangzása után a lelkész előbb imádkozik, azután átadja a leánynak a vőlegény jegygyűrűjét. Eddig nem viselt a leány lepelt, most teszi első ízben arczára a lelkész azt, mely a hátán át a földig ér. A hányszor csak jegyese körében van mindig viseli a gyűrűt és a lepelt. Nem szívesen viseli a jegyesség e jelvényeit, mert ezek arra emlékeztetik őt, hogy nemsokára lejár leánykora, — aztán még barátnéi is tréfálódnak vele. A jegygyűrűbe rendszeren kék színű kő van foglalva. A gyűrűváltás után nemcsak értesítik a jelen nem volt vőlegényt a megtörtént ünnepélyes cselekményről, hanem meg is hívják az ara szülei házához.

Egy pár hétre az eljegyzés után családi — úgynevezett — bemutatási ünnepélyeket — menyasszonynéző *impuutu* hárszëndész) és vőlegénynéző, *phuuuutu* phészándész — tartanak. Előbb az arát, azután a vőlegényt látogatják meg. Ezen ünnepélyeknek az a célja, hogy mindkét család megismerhesse a jegyeseket. Ekkor lépi át az ara, mint jegyes, első ízben vőlegénye házának küszöbét; mindenkitől, kinek bemutatattik, kap valami ajándékot: gyűrűt, fülönfüggőt vagy más ékszert. Ezen kávé-, vagy tea-ünnepélyek, melyekben részt is vesznek a meghívott vendégek, délután veszik kezdetüket; a férfiak azonban csak estve mennek el azokra, hogy családjukat haza kísérhessék. A távozó asszonyokat tele rakják édességek- és czukorneműekkel, hogy jusson a »kicsinyek«-nek is.

Igy jő Örményországban nyilvánosságra a jegyváltás, mely azonban nem kötelező. Van olyan eset is, midőn »visszalesz« a jegyváltás, ha a jegyesek, vagy ezek szülei közt valami egyezhetlenség támadt.

Történeti okiratok az erzsébetvárosi levéltárból.

II.

Mária Terézia Isten kegyelméből római császár, Német, Magyar-, Csehország, Dalmát-, Horvátország, Slavonia királya, Ausztria főhercege, stb.

Emlékébe ajánljuk mindazoknak, kiket illet, ezen irattal jelentvén, hogy mi: Issekutz Ágoston birónak. Lázár János, Gáspár Menyhért, Ötves János, Issekutz Márton, Pátrubány Márk, Tódor Lukács, Csiki Miklós, Ötves Lukács, Gáspár Miklós, Csiki Tódor Zakariás Tamás, Dániel Jenő esküdteknek, Kosotán Márk jegyzőnek, Pap János, Szentpéteri Kristóf képviselőknék, Vikol Bogdán és Issekutz Antal küldötteknek a maguk s az egész örmény közönség, — mely Erzsébetvárosunkban lakik, (e város az erdélyi fejedelemség Küküllőmegyéjében fekszik) nevében felségünkhöz benyujtott alázatos folyamodását kegyesen fogadva, továbbá megfigyelvén és tekintetbe vevén a hűséget, és a hiveséges szolgálatokat, melyeket ugyanazon közönség nekünk és felséges házunknak . . . eddig tett — reméljük, hogy az hasonlókat teend a jövőben is és folytonos hűséget tanusítand — az egész és teljes ebesfalvi uradalmat, mely eddig a mi királyi kincstárunk kezén volt, t. i. az egész és teljes ernyi birtokrészletet, hasonlóképp az egész és teljes birtokokat, melyek Rudaly és Ujfaluban vannak (Erdély, Fejérmegye), ismét az egész és minden királyi jogunkat, minden haszonvétellel és mindennemű járulékaikkal, t. i. szántóföldek, mivelten és miveletlen szántók, rétek, legelők, mezők, szénarétek, erdők, berkek, hegyek, havasok, völgyek, szőlők, szőlőhegyek, továbbá: vizek, folyók, tavak, halastavak, vízfolyások, malmok és azoknak helyei, általában pedig mindennemű haszonvétel és tartozék, bármi néven nevezett ugyanazon kastély s ugyanazon birtokokhoz jogosan, s ősidőtől fogva tartozó, valódi mesgyéjük és határuk alatt álló részletekkel 60,000 rhénes forint letétele mellett említett örmény közönségnek s azok örökösei és törvényes utódainak kegyelmes ha-

tározatunk alapján, — mely a nyilvános és kincstári ügyekben csász. kir. igazgatóságunk által jul. 4-ik napján kelt és a f. év auguszt. 19-ik napján erdélyi királyi udvari kancelláriánknál kihirdettetett — fentartván bármely megtámadás ellen a törvényes hivatkozás a mi kir. kincstárunkra — adni, ajándékozni és adományozni elhatároztuk, örök jogon és visszavonhatlanul. . . .

Kelt, a mi városunkban Bécsben, augusztus hó 31-ik napján, Urunk 1758. uralkodásunknak pedig 18-ik évében.

MÁRIA THERESIA.

Gróf BETHLEN GÁBOR.

BÁNDI FERENCZ.

Mennyi örmény tanuló van külföldön?

A görög történelem-írók beszélnek, hogy a negyedik században sok örmény ifjú ment — tanszomjuk kielégítése végett — Athenbe, Róma- és más jelentékeny városba; ezek közül különösen kitűnt Hephestion és Brojeresios (Bárujr); utóbbit Athen a híres szónokok közé számítá.

Később Izsák és Meszrob mintegy 60 örmény tanulót küldöttek az V. század virágzó városaiba: Edessa-, Alexandria-, Athen-, Róma- és Byzantba, kik visszatértök után előteremtették az örmény irodalom aranykorát. . .

Itt sok időt átugorva, a jelen század elejére megyek át. Ekkor alapítottott a Lázár-féle (Moszkva) örmény akadémia; ez idő tájban kezdették az örmény ifjak az orosz egyetemeket látogatni; ellenben a törökországi örmény tanulók francia egyetemekre mentek

Jelenleg a külföldi felsőbb tanintézeteket látogató örmény tanulók örvendetes száma ez:

Moszkvában (a Lázár-féle akademián és más hasonrangú intézetben) tanul 130 ifjú; Pétervárott 110, Charchovban 30; Varsó-, Dorpát-, Kázán-, Odessa- és Kievben 30. Tehát Oroszországban összesen 300.

Franciaországban 130, Sveiczban 40, Ausztriában 30; Olasz-, Angolország- és az Fgyesült Államokban 500.

A dorpáti egyetemre a jelen század első felében mentek az örmény ifjak; az első Áboveáncz Chácshádur volt, ki a harminczas években tanult itt. Ezután mind többen jöttek Dorpátra; a hatvanas években az egyetemi hallgatók között 30 örmény ifjú volt, ma csak 6-on vannak. A mostan élő örmény írói nemzedék közül is többen tanultak a dorpáti egyetemen; így Szimeoneánczh Péter, a megszünt »Meghu Hájászdáni« szerkesztője, Párchutáreánczh György költő, Chádiszeán és mások.

Német egyetemen tanult a hetvenes években Jézián Gárábéd közoktatásügyi miniszteri államtitkár, Szánászárián Mégérdics, ki a róla nevezett iskolának vetette meg alapját; német egyetemeken végezték tanulmányaikat ezek is: Szbán-tárián Sz., a »Nor Tár«, Hovhániszeán az »Árczákánk« és Árdzruni Gergely a »Méság« szerkesztője.

Sz. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Magyarországi néprajzi társaság. Hunfalvy Pál, mint elnök, Herrmann Antal, mint jegyző, továbbá nagyszámú író, tudós és érdeklődő aláírásával felhívás bocsáttatott ki közelebről magyarországi néprajzi társaság állapotására. Az alapítandó tudományos társaság czélja a felhívás szerint: a magyar birodalom és a történelmi Magyarország népeinek tanulmányozása s a kölcsönös megismerés alapján a haza népei közt a testvéries egyetértésnek és az egység tartozás érzetének ápolása. — E tanulmányok köre: a hazai népfajok eredete és alakulása, fejlődése és vegyülése, állapota és viszonyai, ethnikus jelleme és anthropologiai jellege, a néplelek és népélet nyilatkozatai és tárgyai. — Ide tartoznak tehát: hagyomány és monda, babona és ráolvasás, szokások és erkölcsök, életmód és foglalkozás, építkezés és berendezés, butorok és eszközök, ruházat és diszítés, zene és költészet, táncz és játék, népi-ünnep és mysterium, gondolkozásmód és tájszólás, szólásmód és közmondás, népmese és találós mese, népdal és rege, stb. s az ország lakóinak testi mivolta. — A társaság és tagjai feladata: a felsoroltak megfigyelése és eljegyzése (lekötázása, lejárólása); továbbá néprajzi tanulmányok, kirándulások és tudo-

mányos utazások megindítása, támogatása s az eredmények tudományos értékesítése, szakközlönyök és néprajzi művek kiadása, felolvasó és előadó ülések s értekezletek tartása és ezeken eszmecsere előidézése, szakbeli munkák megbírlása, a hazai népek ethnographiai munkálkodásának egymással való megismertetése, a magyarországi és külföldi néptani tudományos működés eredményeinek kölcsönös közvetítése, néprajzi könyvészet összeállítása, szakkönyvtár berendezése, a népelet használati tárgyainak természetben összegyűjtése, hazai ethnographiai muzeum létesítése és fentartása; egyáltalán Magyarországon a nép- és embertani tudományok és ismeretek koncentrállása, mivelése, terjesztése és népszerűsítése. — Hogy a társaság működése minél mélyebbre és messzébbre hasson, szakosztályok szervezetnek: I.) Egy-egy külön szakosztály minden hazai népfaj tanulmányozása számára;*) továbbá az okkupált tartományokra (bosnyák) és a magyarral rokon népcsaládokra finn-ugor, török-tatár), — II.) Egy általános szakosztály a folklore és néppszichológia, a népelet és néplélek nyilatkozatai számára, — III.) Egy általános szakosztály a népelet használati tárgyai (népies styl, építés, diszítés, keramika és a szövőipar készítményei, butorok, eszközök, játékszerek stb), — IV.) Egy általános osztály a népzene (és táncz) számára, — V.) Anthropológiai (embertani) szakosztály, — VI.) Statisztikai szakosztály. — Ezekén kívül külön bizottságok küldetnek ki az ethnographiával összefüggő fontos nemzeti ügyekre, pl. kivándorlás, telepítés, ethnographiai muzeum, Ural-expeditio stb. A szakcsoportok és bizottságok ügyeit egy-egy elnök és egy-két szakelőadó vezetik. — A közgyűlések lehetőleg vándorgyűlések s az ethnographiai viszonyok különös tekintetbevételével és néprajzi tanulságok szempontjából lehetőleg felváltva az ország más-más vidékén tartatnak. Ezenkívül is rendeztetnek néprajzi kirándulások alkalmas időben és helyekre. — A szervezendő társaság alakuló közgyűlését Budapestre, folyó évi január hó 27-ére tűzte ki az előleges értekezet. — Tagsági díj évenként 3 frt, alapítvány 50 frt. Előleges tagsági jelentkezések e címre intézendők: Dr. Herrmann Antal tanár, Budapest, I. kerület, Attila utca, 47-ik szám. — Az új tudományos társaság megalakulását részünkről is kellő figyelemmel fogjuk kísérni!

A perzsa sáh körútja. Legújabb tudósítás szerint a perzsa sáh a folyó évi május hó vége felé Párisba fog érkezni, hogy a kiállítását megtekintse. Fővárosában, Teheránban, már nagyban folynak az elokészületek az európai útra. A sáh, mielőtt Párisba menne, a szentpétervári udvart is meglátogatja. Párisból Európa déli részein tesz nagyobb utazást; s azután a Kaukázuson és Örményországon át tér vissza birodalmába.

*) Köztük külön önálló szakosztály az örményre is.

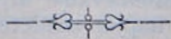

Ádámian, a színművész. Az örmény színpadon mindig voltak derék munkások, sőt az ötvenes évek végén olyan tehetséges művészek játszottak az örmény színházakban, kiket méltán neveztek el fénylő csillagoknak. . .

1863 végén egy elég jó erőkből alakult társaság adta elő a »Hódító Vilmos« szomorújátékot Konstantinápolyban. E darabban lépett fel első alkalommal a legfiatalabb tag, ki jelentéktelen szerepet játszott. Akkor senki sem gondolta, hogy e kedves ifjú hirtelen híres elterjed; senki sem gondolta, hogy e csinos fő lesz idővel a világ előtt az örmény talentum elsőrendű képviselője; senki sem gondolta, hogy a . . . 63-iki jelentéktelen színész ma a világ elsőrendű dramataistái között fog méltó helyet foglalni. Ez a gyermek, ez a jelentéktelen Petike (Bedig), a kit színésztársai első fellépésekor figyelmeztetőkre sem méltatták, — korunk hőse: Ádámian Péter.

A természet észszel és minden ajándékával elhalmozta őt. Ádámian a megtestesült művészet. A természet választásában nem hibázott. — Odahagyta a kis kört, kiment a nagy világba, hogy szárnyai akadálytalanul ne találkozzanak. Dolgozott, virasztott és kapott tehetségeit kifejeztette. Igazi művészsé lett. Híre elterjedt a Bosporustól a Káspi-tóig és a Volgától a Névaig. Mi sem hiányzik dicsőségéből. Ő koszorúit olyanok kezeiből kapta, kik elég fukarok csodálkozásuknak kifejezést adni, kiknek egy-egy tapsa világra szóló tárogató, — kiknek egy-egy elismerő cikke a jelenre nézve megbecsülhetlen bizonyítvány, pályadíj, a jövőre nézve pedig a hervadhatlan dicsőség emléke. . . .

A londoni örmény lap (»Hájászdán«), mely ugyanazon tartalommal örmény és francia nyelven jelenik meg, első számában három érdekes levelet közöl; az egyiket Brayse D. volt belügyminiszteri államtitkár és angol parlamenti tag írta; a másodikat Lavaley Emil tanár és publicista küldötte be Belgiumból; a harmadik a volt miniszter B. Sainte-Hillere francia akadémista és senat-tag tollából ered. Mindhármán örömmel üdvözlöik a »Hájászdán« megjelenését, sikert kívánnak a lapnak és érdeket tanusítanak az örmények ügye iránt. A londoni »örmény hazafias egyesület,« melynek elnöke Hágopián, adott lételt e lapnak. Megjelenik minden két hónapban egyszer: előfizetési ára egész évre 6 frt 50 kr. Szerkesztőség: Sutherland — Place Bayswater, 21. 9, W. London.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A megjavult fináncziák. — Pénzügyi körökben általános elismeréssel nyilatkoznak az eddig csak ideiglenes minőségben működött, közelebről azonban a szultán által végleg kinevezett török pénzügyminiszter: az örmény nemzetiségű és vallású *Agop p a s a* (családi nevén *Agop Kázázián*) pénzügyi kormányzatának már is mutatkozó kedvező eredményéről. Az új pénzügyminiszter az államszolgálatban elharapózott nagymérvű rendetlenségeket, komoly törekvéssel igyekszik megszüntetni, s nem egy irányban tényleg sikerült is célzt érnie. A mióta a civilista kezelésén kívül, az állam pénzügyi kormányzatát is átvette. — az administratióban nagyobb rend és takarékoság mutatkozik s az ottomán állam szolgálatában álló tisztviselők pontosabban kapják ki fizetéseiket: minnek következtében az európai pénzemberek is határozottan nagyobb bizalommal tekintenek a megjavult pénzügyi helyzetre.

Az erdélyi ipar érdekében. A brassói kereskedelmi és ipar-egyesület a húsvéti ünnepek alkalmával kirándulást rendez a Balkánfélsziget nagyobb városaiba, egészen Konstantinápolyig. A kirándulás célja tanulmányozni a hazai, különösen az erdélyi iparra nézve oly kedvező keleti piacokat, s azokon lehetőleg előnyös kereskedelmi összeköttetéseket létesíteni. Az utazó társaság, terv szerint, öt napot töltene a török fővárosban. Ezen közgazdasági célokkal egybekötött körutazás rendezését a magyar kir. államvasútak menetjegyjirodája vállalta el.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Lorisz-Melikov meghalt. A kiváló orosz-örmény államférfiu és hadvezér, Lorisz-Melikov gróf, december 24-én hazájától távol a francia földön fejezte be sikerekben és megpróbáltatásokban gazdag életét. Mint katona és mint politikus egyaránt soknemű szolgálatot tett az orosz birodalomnak, s a szerencsétlen véget ért II. Sándor czárnak kedvencei közé tartozott. Lorisz Melikov Mihály egy Tifliszből Moszkvába áttelepült örmény kereskedő fia volt s 1826-ban új-év napján született. Katonai pályáját a gár-

da-huszároknál kezdte meg s a kaukázusi hadjáratban tüntette ki magát először, 1855-ben. Később az 1877-iki török-orosz háborúban ő volt az Ázsiában, Török-Arménia ellen működött orosz hadak főparancsnoka. Ghazi-Nukhtár pasa ellen nagyszerű katonai sikereket ért el. Rohammal vette be Ardánant, Kars várát, azután bekerítette a török hadsereget, s kemény harcban csaknem egészen elfogta vagy szétverte. Mukhtár pasa, a hős török vezér maga is alig kerülte ki a fogságot, s Arménianak, török uralom alatt levő jelentékeny része az oroszok kezébe jutott. Kars bevétel után Lorisz-Melikov ennek kormányzójává neveztetett ki a csár által, ki őt a háború befejeztével grófi rangra emelte. Midőn utóbb a nihilista mozgalom Oroszországban óriási arányokat öltött, s a csár életét is több merénylet fenyegette, főleg miután 1880-ban az úgynevezett téli palotában a köztudomású dynamit-robbantás megtörtént, Lorisz-Melikov grófot a csár széleskörű meghatalmazással ellátva, a belügyi kormányzat élére állította, hogy rendet csináljon az orosz fővárosban. A gróf vaserélyű ember volt, elszántan és céltudatosan működött a nihilizmus megtörésén; s a merénylet, melyet egy Mlodeczki nevű nihilista sikertelenül intézett ellene, szintén nem volt képes bátorságát ellankasztani. Mily messze elágazó apparatussal dolgozott a forradalmi elemekkel szemben, akkor tűnt ki leginkább, midőn egy alkalommal Londontól nyert távirati értesítést arról, hogy a csár íróasztalán égő gyertya a nihilisták dynamitjával van megtöltve, s még talán csak percek választanak el a felrobbanástól. Lorisz-Melikov fejezsztetten rohan be a csár dolgozó szobájába s minden ceremóniát és felvilágosítást mellőzve hirtelen eloltá a csodálkozva rá tekintő csár előtt a gyertyát, elhárítva ekként a csár ellen tervezett merényletet.

Feladatát mindazonáltal nem csupán erőszakos úton igyekezett az alattomban működő nihilistákkal szemben elérni. Ő valóban a kedélyek megnyugtatóján is fáradozott egyszersmind, és az alkotmányos kormányzat behozatala által akarta a népet az állami rend érdekeinek megnyerni. Már sikerült is II. Sándor czárt megbarátkoztatnia ezen eszmével, ki az alkotmánytörvényt tényleg alá is írta. Csak az 1881. évi márczius 13-án történt végzetes merénylet, mely a csárnak életébe került, s melyet a kormány minden ébersége s rendőri intézkedései mellett sem volt képes elhárítani, hiusította meg azon üdvös irányú eszme megvalósulását, hogy Oroszország is a többi európai államokat követve alkotmányos kormányzat alá helyeztesék s ily módon a csár népével végre-valahára kibéküljön. A mosztani orosz uralkodó, III. Sándor czár, trónraléptekor hallani sem akart többé az alkotmányos uralom behozataláról s a vele felülreredett ó-orosz, moszkovita párt valóságos gyűlölettel volt eltelve Lorisz-Melikov iránt. Itt is az történt, a mi már annyiszor ismétlődött az emberiség történetében: hogy a forradalmi

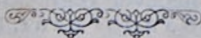
törekvések csak az alkotmányos szabadság ügyét hátráltatták, és épen az absolutismus malmára hajtották a vizet. A trónváltozás következtében Lorisz Melikov tábornok, II. Sándor czár leghívebb és odaadóbb embere végkép kegyvesztetté lön, s egészen a magán életbe vonult vissza. III. Sándor czár alatt minden nyilvános tevékenység el volt előle zárva, s kiváló képességei teljesen parlagon heverték. Most a halál vetett véget izgalmas eseményekben gazdag életének, — s a francia ég alól, hol üdülést keresve utolszor viradt reá a délvidék ragyogó napja, — szerető rokonai már csak porhüvelyét szállíthatták vissza az orosz fővárosba, Szent-Pétervárra, hol az közelebről — mint írják — nagy ünnepélyességgel helyzetetett el örök nyugalomra! Lázárev és Ter-gukászov után pár év alatt már a harmadik orosz-örmény tábornok hunyt el Lorisz-Melikov gróffal; kiben egykor az alkotmányosságnak Oroszországban kiváló úttörőjét fogja a történelem ünnepelni!

A festő ajándéka. A híres Ájvázovszki képeiből két darabot adott a konstantinápolyi »örmény egyesült társulat«-nak. Műértők a szép ajándékot legalább 10,000 frankra (5000 ft) becsülik. A nagylelkű adakozó más alkalommal is gyakorolt ezen jótékony célú társulattal — szivességet.

A tírnovai erődök. A bulgár kormány Tirnovában erődöket épített. Kettőnek, melyek a költségvetés szerint 400.000 frankba fognak kerülni — felépítését Khololeán Péter örmény vállalta fel. Khololeán tiz évig lakott Tirnovában, most pénzváltó Konstantinápolyban Midön Ferdinand fejedelem az őszszel Tirnovát meglátogatta, hogy saját kezével tegye le az építendő erődök alapköveit, Khololeánt kihallgatáson fogadta és rokonszenves szavakat intézett hozzája.

A patriarkha kísérete. Nem rég járt az orthodox örmény patriarkha: Choren Áségián a császári udvarban. Kiséretét ezek képezték. Elöl ment két lovas ajtónálló és két lovas zsandár, ezek után egy pap, ki a patriarkhai jelvényt vitte. A kocsit, melyben a patriarkha ült, négy tudor kísérte lóháton és két lovas ajtónálló, azután jöttek a többi kocsik; a kíséretben volt, a volt patriarkha-helyettes Szeferián és Nár-Bey érsek is.

Kitüntetett örmények. Az orosz czár az őszszel, midőn Kaukasiában járt, ezeket az örményeket tüntette ki érdemjellel. Mádinea, Tiflis polgármesterének Vladimir rendet, — Pekláreán Péter, Elisabethopol kerület képviselőjének és Murapheán, Achálczchá polgármesterének Stanisláu rendet adott!

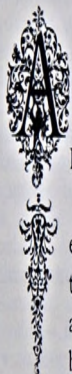

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora” könyvnyomda.

A király szava a nemzethez.

Népeimhez!

legsúlyosabb csapás, mely atyai szívemet érthette drága egyetlen fiának pótolhatlan elvesztése, Engem, Házammal és hű népeimmal a legmélyebb gyászba borított.

Bensómban megrendülve, alázatossággal hajlok meg az Isteni gondviselés ki nem fürkészhető határozata előtt s népeimmal a Mindenhatóhoz könyörgök: Adjon erőt, hogy uralkodói kötelmeimnek lelkiismeretes teljesítésében ne lankadjak, hanem követve ugyanazt az irányt, melynek változatlan megtartása ezentul is a jövőre biztosítva van, a közjó s a béke áldásainak megőrzésére irányzott folytonos törekvésben bátran és bizalomteljesen kitartsak.

Vigaszt nyújtott azon tudat, hogy a legkeserűbb lelki fájdalom e napjaiban népeimnek mindenkor tapasztalt szívélyes részvéte környez, s hogy minden oldalról, minden körből, közelből és távolból, városból és faluról, e részvétnek oly sokféle és oly annyira megható nyilatkozásait veszem.

Bensó elismeréssel érzem, hogy a kölcsönös szeretet és hűségnek az a köteléke, mely Engemet és Házamat Monarchiám minden népével összeköt, a megpróbáltatás ilyen nehéz óráiban csak még inkább megerősödik és megszilárdul, s ezért szükségét érzem annak, hogy részemről s a Császárné és Királyné, forrón szeretett Hitvesem részéről, valamint mélyen sujtott menyem nevében is a gyászunkon való szeretetteljes részvétnek mindezen nyilvánulásait szívem mélyéből megköszönjem.

E mélyen érzett köszönettel hű népeimmal egyetemben fohászok Isten kegyelmes segedelméért, a további együttműködéshez, egyesült erővel, a haza üdvére.

Kelt Bécsben, 1889. évi február hó 5-én.

FERENCZ JÓZSEF, s. k.